

ՄԱՍՆԱԻՈՐ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ՆՇԱՆԻ ՎԱՆՈՒՑ ՍԵՐԱՍՏԻՈՑ

ԳԼՈՒԽ Բ.

Յաղագս արգելմանց եւ բազմադիմի առաւարտաց Տեառն Պետոսի Կաթողիկոսի եւ մահուան նորին 'ի Սեբաստիա: (Մոսքովոս Ուոհայեցի. Կիւսկոս Պատմ.: Թիւ ՆՁԼ):

'ի սմին ժամանակի մեռաւ Արամ Թաւաթըն Կարուց կացեալ յիշխանութեան յամս 45, և թաղաւորեաց 'ի տեղի նորին Դադիկ՝ որդի նորին, այր զգոնմամբ՝ միանգամայն և քաջ, Լուեալ Պետրոսի Կաթողիկոսի զմանն Աբասայ՝ ել ի Սեբաստիա և գնաց 'ի Կարս և ունտիչ աղալմանի քաղաք, և ետես զի թաղաւորն Անուայ Յովնանէս և նախարարքն Հայոց ընդ տկամբ հայէին 'ի նա, վասն այնչափ ժամանակս ընակելոյ նորո՝ ի Սեբաստիա, վասն այնորիկ ելեալ գնաց 'ի Վասպուրական Աշխարհ և եկաց անդ առանձնացեալ իբրեւ զմիայնակեաց ամս չորս, 'ի Զորոյ վանս, զոր շինեալ էր Ներսէսի Հայրապետին: Ընդ այս զժողարացեալ արքային Յովնանու և նախարարացն Հայոց՝ խորհեցան զայլ ոք նստուցանել Կաթողիկոս, բայց երկնչէին թէ զուցէ Պետրոս Կաթողիկոս մ'չ հրամարեցի յիշխանութենէն և ծագեցի երկպառակութիւն և երկու լիցին Հայրապետք. վասն որոյ դաւաճանութեամբ գրեալ կոչեցին զնա գալ և վարել զիշխանութիւն իւր, Եւ իբրեւ եկն նա և եմուտ 'ի Քաղաքն Անի առ 'ի կալ անդ, յղեցին և եդին զնա յարգելանս 'ի մեծ ամուսնի Բշնի, ուր եկաց ամ մի և ամիսս հինգ և եդին Կաթողիկոս զվանահայրն Սանահնի գիծոսկորոս: Բայց մ'չ ընկալան երեւելի հպիսկոպոսունք մեր և մ'չ յիշեցին զանունն նորա 'ի Պատարագին և մ'չ թողին ձեռնարկել զոք եպիսկոպոս, և 'ի ձգել նորո զձեռն 'ի գործել զանարժանս՝ ժողովիալ եպիսկոպոսաց և վարդապետացն մերոց իբրեւ չորս հազար անձանց (ՆՁԴ), և գատեալ գիծոսկորոս՝ գտին զնա պարտաւոր, վասն որոյ ընկեցեալ զնա՝ ի պատուոյն

և պատուեալ զգոչ նորա աքսորեցին զնա 'ի վանս իւր, և հաստատեցին զՊետրոս Կաթողիկոս վերստին յԱթոռ Հայրապետութեան (ՆՁԵ-ՆՁԶ):

Ընդ այս ժամանակս, մեռաւ Դաւիթ արքայ Արծրունի, որ նստէր 'ի Սեբաստիա՝ որդի Սենեքերիմայ՝ կացեալ յիշխանութեան տմա տասն, և նստաւ 'ի տեղի Դաւիթի՝ եղբայր նորին Ատովմ և Արուստան՝ եղբայրն օգնական էր նմա և միւս եղբայրն Կոստանդին մեռեալ էր: Այս Ատովմ արքայս Սենեքերիմեան՝ ըստ գրեւոյ Ուոհայեցուն, էր լցեալ սուտքինութեամբ և արգարութեամբ և Ս. վարուք 'ի Քա. - Յո., զարդարեալ հեղուքեամբ և քաղցրութեամբ, սղորմած 'ի վերայ տառապնոց, դարմանիչ աղքատաց և յոյժ սիրելի բոնաւորաց դասուն, շինող եկեղեցւոյ և կրօնադուռնից վանօրէից (ՆՁԷ):

Յաջորդ ամին՝ յարուժ թագաւորեաց Ատովմ իշխան, ոմն Հայոց որ եկեալ էր ընդ Սենեքերիմայ՝ 'ի Վասպուրական աշխարհէ 'ի Սեբաստիա, նախանձեալ ընդ պատիւ նորին՝ ել 'ի Սեբաստիայ ընտանեօքն և գնաց 'ի Կոստանդնուպոլս տա Գ. Միքայել Կայսր և բազում չարիս խօսեցաւ զնոցանէ: Ճկատմամբեալ՝ տսէ՝ 'ի քէն խորհեալ են, և պատրաստեալ վիշտս հասուցանել Տէրութեանցդ, որոյ վտան և իմ մեկնեալ 'ի նոցանէ եկի յոտս Զեքա: Զայն լուեալ Կայսր, հուստաց զի երեւելի էր չարախօս այրն և առաքեաց զորս 'ի Սեբաստիա՝ ի վերայ Ատովմայ և Արուստանայ, պատուելի տուեալ զարարեալին, զի թէ՛ Կոմիդիցն դալ 'ի Կ. Պոլիս, մի՛ աայցէ պատերազմ ընդ նոսա. և եթէ ո'չ կամիցին գալ՝ պատերազմեալ յաւարի առցէ զաշխարհ նոցա և կնիզանւոյն կալուիւ, տարցէ զնոսա 'ի Կ. Պոլիս: Լուեալ Ատովմայ և Արուստանայ, երկուսն յոյժ և կային 'ի տարակուսի, և ոպա հաստատեալ 'ի միտս իւրեանց՝ երկօքին եղբարք ելին 'ի Սեբաստիա և գնացին 'ի Կ. Պոլիս, և յանդիման եղեն Կայսերն, արկին

աղայանս առաջի նորո՞ր՝ եթէ ինչ ծանր կայսերական մեծութեանդ, երթիցուք 'ի ժիտախն 'ի գերեզման վաստի կայսեր, և իբրեւ չոգան տնդբ հանգերձ կայսերաւ՝ հանին առաջի նորա զնսմակն զոր տուեալ էր վաստի ցՍենեքերիմ՝ ցհայր իւրեանց՝ 'ի ժառանգութիւն երկրին Սեբաստիոյ, և ընկեցեալ զայն 'ի վերայ գերեզմանին վաստի ասեն. «Եւոն ետուր մեզ զսա և զուս ամեր զմեզ տշխարհն քո, և այժմ դա՛տ արա մեզ, ա՛վ Հայր մեր, զի իշխանք քո օպառնացեալ են 'ի վերայ մեր կորուստանել զմեզ և ա՛ռ զայնսարհն մերձ: Զայս լուեալ կայսերն, զարմացաւ յոյժ ընդ րանս նոցա, և յետ այնորիկ բազում թագաւորական զարդուք զարգարեալ ըզնստա և մեծաշուք փառօք յազդարկեաց զնոսա յաշխարհն իւրեանց՝ 'ի Սեբաստիա: Ետուրս յայտարարի մեռաւ Յովնաննէս թագաւոր եղբայր Աշտոյ, որ նստէրն յԱնի, և վասն անմիաբանութեան նախաւարացն մերոց՝ մնաց երկիրն ամս երկուս առանց թագաւորի, և յետ երկուց ամաց, վահրամ ապարապետ Պահլաւունի և ազգակիցք իւր պատգամաւորեալ աւաճիմեանս, ժողովեցան 'ի քաղաքն յԱնի, առ Պետրոս կաթողիկոսն և ետուն օծել ըզ-Քաղիկ՝ որդի Աշտոյ, եղբոր՝ Յովնաննու արքային՝ թագաւոր 'ի վերայ Ազգիս մերոյ: Զսմանէ բազում գովութիւնս գրեն պատմիչք, «Էր, ասեն, յոյժ գեղեցիկ և վայելչահասակ, և ըստ բնածիր խառնըւածոյն վեհաննն, և ըստ ուժոյ տառնթեան հզօր, և ըստ կտաւազարութեան յաշոգ, զգոսա, խոհական, և ըստ գնացից վարուցն առաքինի՝ քոյի գաւառանութեան նենգամիտ նախարարացն մերոցձ: Յետ երից ամաց, կայսրն Մամնախոս յափշտակեաց զԱնի և զամենայն Տէրութիւնսն 'ի ձեռաց Գաղկայս թագաւորին, և հրամայեաց Ասիտայ իշխանին յԱրեւելոյ՝ գնալ զօրօքն և տիրել Անուս և ամենայն թագաւորութեանն: Եւ նա գնացեալ տիրեաց և յերկրորդ ամին փոխանակ Ասիտայ՝ առաքեաց վերակացու յԱնի զոմն կոմենասանուն, և նա եկեալ և անարգանք վարեալ ընդ Պետրոսի կաթողիկոսին սկսաւ իս առաւել գրել ամբաստանութիւն ըզնմանէ առ կայսրն, որպէս թէ նա կոմիցի

ապտոմբեցուցանել զՀայս 'ի Յունաց և զի կամէր բառնալ 'ի քաղաքէ անտի զԱթոռ կաթողիկոսութեան. վասն որոյ խաբանօք իմն եհան զնա յԱնուոյ, տակով ճշրամայեալ է քեզ 'ի թագաւորէն՝ գնալ 'ի գաւառն կարնոյ և նստիլ 'ի մեծ քաղաքն Արծնոյ: Եւ Հայրապետն գնաց յԱրծնի, և անտի հրամանաւ կայսերն՝ 'ի տօնի Զթորնեացն կալեալ տարան և եղին 'ի բերդն խաղտոյառիչ: Յետ կալոյ նորոյ յարգելանս մինչև ցՋատիկ, տեղեկացեալ կայսերն անմեղութեան Սուրբ Հայրապետին, ետ տանիլ զնա 'ի Կ. Պոլիս Գնացին ընդ նմա և երեւելի եպիսկոպոսունքն և վարդապետքն մեր, որոց զխաւորքն էին հնգետասան՝ յորոց մին էր և Եղիշէ Արքեպս. Սեբաստիոյ, և իբրեւ յաշխարհման եղին խաղտոյառիչ կայսեր՝ Աթոռ օսկի փառազարդեալ նստոյց զՀայրապետն բազում մեծարանօք, և 'ի ժամ մեկնելոյ նորա անտի, Եղիշէ Եպս. Սեբաստիոյ բուռն եհար զԱթոռոյ նորա, որպէս թէ կամիցի բառնալ զայն անտի, և 'ի շփոթել արքունի սպասաւորացն եհարց կայսրն զպատճառս իրացն, յայնմամ պատասխանի ետ Եղիշէ Եպս. և ասաց. «Երիտասցէ Տէր իմ Արքայ, զի յԱթոռն յոր բազմացաւ օուրբ Հայրապետն մեր՝ չէ՛ արժան յայլում ումեք նստիլ ի նմա: Ժպտեալ կայսեր, հրաման ետ ապառաւորաց իւրոց, զի առեալ տարցեն զայն աթոռ յօթեանս բնակութեան կաթողիկոսին, զի նա միայն նստցի 'ի վերայ նորա և ո՛չ այլ ոք: Յետ կալոյ նորա քան զամս երիս Ատովմ Արծրունի՝ որդի Սենեքերիմոյ՝ թագաւոր Սեբաստիոյ, ժիտբանեալ ընդ Գաղիկ արքային՝ որ կայր 'ի վտարանդի տա Յոյնս, երաշխաւոր եղեւ առ կայսրն վասն կաթողիկոսին, և հանեալ զնա 'ի քաղաքէ անտի՝ տորաւ 'ի Սեբաստիա և պահեաց տա իւր ամս երկուս, և ապա ետ նմա տեղի բնակութեան 'ի վանս Սուրբ Նշանի, զոր բազմահար վայելչացուցեալ էր, յոր եկաց անդէն 'ի վանս Պետրոս Գեառադարձ կաթողիկոսն աշխատաւ ամս հինգ: Եւ հոսաւալ յաւուրս ձերութեան Պետրոս կաթողիկոս Գեառադարձ կոչեցեալն՝ եղբայր Խաչկատ առաջնոյ՝ վախճանեցաւ 'ի Սեբաստիա 'ի վանս Ս. Նշանի, և թաղեցաւ

ՀԱՄԱՌՈՏ ԵՒ ԲԱՂԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ ՄԵ՛ ԵՒ ՔՈՅՐ ԵԿԵԼԵՑԻՆԵՐՈՒ ՏՕՆԱՅՈՑՅԱՐՈՒՆ ՎՐԱՑ ԵՒ ՍԱՂԻՄ ԱԿԱՆ ԱԻԱՆԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տօն Անուանակոչութեան Տեառն. — 19 Յունուարին (Նոր Տօմարով՝ 26 ին) կատարուող այս տօնը մեր Յայսմուտաբէին մէջ նշանակուած է նաեւ որպէս շրջապատի բնակչութեան ընդհանուր ծանօթանալու ժամանակ։ Ասիկէ է որ ժողովուրդը զայն կը ճանչնայ իբրեւ «Ծննդնդեան Ութօրէքը»։ Իսկ առաջին դասակարգը զայն կը կոչէ «Տօն Գլուխ»։ Այս կոչումը շատ հաւանաբար արդիւնք է այն իրողութեան, որ, ինչպէս մեր նախորդ յօդուածով ըսինք, այլ Եկեղեցիները զայն կը տանախմբեն տարեմուտին։ Հետեւորդին կը դառնայ առաջին տօնը տարուան։ Յունուարի 26ը Հայ Երուսաղէմի փոռաւոր օրերէն մէկն է, և միակ օրը տարուան մէջ ուր առաւօտեան ժամերուն Միաբանութիւնը «Հրաշափառ»ով մուտք գործէ Ս. Յարութեան Տաճար, ուր հանդիսաւոր Ս. Պատարագ կը մատուցուի Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ։ (Մեր միւս «Հրաշափառ»ները, թիւով վեց, կը կատարուին կէսօրէ ետքի ժամերուն և Շարաթ օրերուն։ Յայնք երկիցս առաւօտեան «Հրաշափառ» կը կատարեն, մէկը Յայտնութեան տօնին — մեր Ս. Ծննդեան

տօնին — իսկ միւսը Հոգեգալտեան օրը, իսկ Հատինաց «Հրաշափառ»ները միշտ ու միայն կէսօրէ ետքի ժամերուն տեղի կ'ունենան)։ Վստիք դարձին, Հայոց Թաղի մուտքէն, Միաբանութիւնը տօնին շարահանը երգելով կը յառաջանայ և կը բարձրանայ Պատրիարքարանի մէծ դահլիճը, ուր Պատրիարք Սրբազանը կը նախագահէ «Տնօրնէք»ի արարողութեան, երկու եպիսկոպոսներու հետ օրհնելով Ս. Աթոռոյս բարեբանները — հային ու գինիին հետ Մառաին մէջ գտնուող պարէնի և ընդհանր իւրաքանչիւր տեղակէն —։ Պատրիարքը դարձեալ նարինջ կը բամբնէ ներկաներուն, որմէ ետք Միաբան Հայրեր, Ծննդեան շարահաններու երգեցողութեամբ և ժամօրհնող Հօր Գլխաւորութեամբ, կ'իբրթան նոյն արարողութիւնը կատարելու վստից Սեղանատան մէջ և, ի միջի այլոց, կ'օրհնեն հեթիսէն, զոր սովորութիւն եղած է պատարասել այդ օր իբրեւ կէսօրուան ճաշ։

Մսկնի Յովնանու Կարապետի. — Այս տօնը, որ կը փակէ Առաջ Տօներով սկիզբ առած Ծննդեան տօնաշարքը, տնօրէնպէս կը յաջորդէ Անուանակոչութեան տօնին։ Իսկ եթէ Յունուարի 14/27ը զուգադիպի հիւր., Դ. Կամ Ուր. օրուան, կը կատարուի օր մը ուշ։ Բացառութիւն կը կազմեն այն տարիները, որոնց Տարեգիրքը ցոյց կու տայ Ա, Բ, Գ կամ Դ, երբ Առաջաւորաց պահը վրայ հասած ըլլալով, տօնը կը յետաձգուի մինչև պահքի աւարտումը և կը կատարուի Շարաթ օրը, դրանով տեղը Ս. Սարգսի տօնին, որ իր կարգին երկօրեայ տևողութեամբ կ'անցնի Երկուշաբթի օրուան և տեղ կը բռնէ Ատոմեանց հոգեքին։ Այլ Եկեղեցիները զայն կը կատարեն Յունիսի 24 ին (Յայնք հոս Յունիսի 7 ին), Քրիստոսի Ծննդեան տօնէն վեցամեայ հեռավորութեամբ, ըստ Աւետարանին որ,

անդ արտաքոյ Եկեղեցւոյն, յետևոյս օրոյ սեղանոյն՝ ի կողմ յարեկիցք՝ պատեալ պորտպաւ, մաքուր շէրիմ նորա։ Կալաւսա զաթոռ Հայրապետութեան՝ հանգրծ վտարանդութեամբ ընդ ամս 40 կամ 39 և ա՛միսս վեց։

Ասա՛՝ ի վստից Նշանի, առաքեաց առ սո Գրիգոր Մաքիսորոս՝ զՎառդանս աղանակապ, և զսկիւր՝ հարտարազարծ և զանսթ Միւռոնի՝ նուիրեալ նմա և զոգիսա Խաչի՝ սասանաւոր աղիւք։

ՏԻԳՐԱՆ Ս. ՔՐԻՍՏԵԱՆ (Շարունակելի՝ 2)